Hrvatsko domobranstvo 1941.-1944.

Janković, Zvonimir

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:467031

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij povijesti i pedagogije

Zvonimir Janković

Hrvatsko domobranstvo 1941. – 1944.

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Balta

Osijek, 2014.

Sažetak

Hrvatsko domobranstvo, kao regularna vojska Nezavisne Države Hrvatske, bilo je oblikovano prema interesima više ideoloških i političkih strana. Nastavljalo je tradiciju Kraljevskog hrvatskog domobranstva ukinutog 1918. godine, nakon Prvog svjetskog rata. Prema zamislima vojskovođe Slavka Kvaternika i starijih bivših austro-ugarskih časnika okupljenih oko njega, Hrvatsko domobranstvo trebalo je biti izrazito obrambena vojska. No, te zamisli bile su u sukobu s interesima Ante Pavelića koji je od domobranstva htio stvoriti vojsku koja će vršiti utjecaj ustaškog režima i služiti njegovim ciljevima. Postojali su i talijanski i njemački planovi koji su uključivali domobranstvo. Talijani nisu htjeli jačanje Hrvatske države te su stoga nastojali onemogućiti nastajanje domobranstva. Nijemci s druge strane, su u Domobranstvo vidjeli vojsku koja može braniti njihovo zaleđe te pojačanje za svoj Wehrmacht i način na koji mogu učvrstiti svoj utjecaj u NDH.

Od svog nastanka do krajnjeg integriranja u Hrvatske oružane snage, domobranstvo je prošlo nekoliko reorganizacija i pokušaja povećavanja učinkovitosti. No, bez obzira na to, ono nikada nije postala učinkovita vojska. Neki od razloga za to su bili slaba motivacija vojnika, često dezerterstvo, naklonost NOP-u, rivalstvo s ustašama, nekompetentni časnički kadar, neodgovarajuća opremljenost oružjem i opremom. Isto tako, većina domobrana je smatrala da se radi o građanskom, bratoubilačkom ratu i zbog toga su njihovi moral i motivacija bili slabi. Krajem 1944. godine, Hrvatsko domobranstvo se sa Ustaškom vojnicom spaja u jedinstvene Hrvatske oružane snage.

Ključne riječi: domobranstvo, Nezavisna Država Hrvatska, ustaše, Treći Reich

Sadržaj

Uvod…….5

1. Nastanak i razvoj Hrvatskog domobranstva……..…6

1.1.Okolnosti u kojima nastaje Hrvatsko domobranstvo……...…6

1.2. Stvaranje i prvi dani domobranstva……...…….6

1.3. Nastavak tradicije – domobranstvo……...……..9

1.4. Prva reorganizacija Hrvatskog domobranstva……..11

1.5. Druga reorganizacija…….14

2. Zapovjedni ustroj Hrvatskog domobranstva……18

2.1. Ustroj Glavnog stožera…….18

Rodovi kopnene vojske domobranstva……...…..…21

3.1. Oklopne postrojbe domobranstva……...21

3.2. Topništvo domobranstva……...…….22

3.3. Ostali pomoćni rodovi……....24

4. Hrvatsko zrakoplovstvo……..…25

4.1. Protuzrakoplovna obrana……...….27

5. Hrvatska mornarica……....28

6. Gorski zdrugovi…….30

7. Lovački zdrugovi……..…..33

8. Domobranske časničke i dočasničke škole……..……..34

9. Domobranske radne postrojbe i ostali zdrugovi……38

9.1. Domobranske radne postrojbe – DORA…….38

9.2. Posadni zdrugovi…….39

9.3. Brzi zdrug…….…..….40

10. Slabosti Domobranstva……41

Zaključak……43

Literatura……..…….44

Uvod

Prvo poglavlje diplomskog rada opisuje nastanak hrvatskog domobranstva te njegove prve dane i razvoj kroz nekoliko reorganizacija. Konačno, opisuje se spajanje u jedinstvene Hrvatske oružane snage.

Drugo poglavlje opisuje ustroj domobranstva i njegova najviša tijela.

Sljedeće poglavlje navodi i opisuje rodove kopnene vojske domobranstva. To su oklopne postrojbe, topništvo i ostali pomoćni rodovi.

Četvrto poglavlje obrađuje Hrvatsko zrakoplovstvo. Navode se veće zračne luke, odsjeci zrakoplovstva i opće stanje.

Peto poglavlje opisuje stanje Hrvatske mornarice koja je bila izrazito pogođena ograničenjima Kraljevine Italije te zapravo nikad nije bila razvijena.

Šesto poglavlje opisuje gorske zdrugove koji su stvoreni za borbu na brdovitom i šumovitom području. Smatrani su elitnim postrojbama domobranstva.

Sedmo poglavlje opisuje lovačke zdrugove. To su bile postrojbe čiji su pripadnici bili odjeveni u odore nalik odjeći civilnih lovaca i naoružani lovačkim puškama namijenjenim za lov na krupnu divljač.

Osmo poglavlje opisuje Domobranske časničke i dočasničke škole u kojima su obrazovani časnici za potrebe domobranstva.

Deveto poglavlje opisuje domobranske radne postrojbe u koje su bili uključeni građani srpske nacionalnosti koji žive u NDH. Također opisuje posadne zdrugove i Brzi zdrug.

Deseto poglavlje opisuje sve slabosti i nedostatke domobranstva zbog kojih nije postalo efektivna vojska.

1. Nastanak i razvoj Hrvatskog domobranstva

1.1. Okolnosti u kojima nastaje Hrvatsko domobranstvo

Iznenadni napad Njemačke na Jugoslaviju 6. travnja 1941. označio je početak Travanjskog rata. S obzirom da je rat počeo bez objave rata, jugoslavenska vojska ostala je zatečena. Njemačko zrakoplovstvo je uništilo jugoslavensko i bombardiralo Beograd. U sljedećih deset dana zauzet je ostatak Jugoslavije. Jugoslavenska vojska nije se uspjela oduprijeti njemačkoj koja je bila puno modernija i koristila moderne metode ratovanja – „Blitzkrieg". Hrvatski vojnici u kraljevskoj jugoslavenskoj vojsci nisu aktivno sudjelovali te su odbijali poslušnost kad je proglašena NDH. Rat je završen kapitulacijom 17. travnja.[1]

I njemačka i talijanska vlada smatrale su da je za trajno razbijanje Jugoslavije najpogodniji način formiranje NDH. Ali kako su je obje htjele iskoristiti kao sredstvo za učvršćivanje svojih položaja u tom dijelu Europe, svaka je nastojala NDH vezati uz sebe. Slavko Kvaternik je u dogovoru s njemačkim izaslanikom Edmundom Vessenmayerom proglasio uspostavu NDH preko Radija Zagreb 10. travnja 1941. u 16 sati. Njemačka vojska je sat vremena kasnije ušla u Zagreb.[2]

1.2. Stvaranje i prvi dani domobranstva

Stvaranja hrvatskih oružanih snaga, odnosno domobranstva, formalno počinje objavljivanjem zakona o osnutku vojske i mornarice Države Hrvatske, te još nekoliko zapovijedi, okružnica i zakonskih odredaba, koje su objavljivane istodobno ili u prvim danima

[1] Terzić, Velimir, *Slom kraljevine Jugoslavije 1941.:uzorci i posljedice poraza*, Narodna knjiga, Beograd, 1982., str. 280. – 290.
[2] Tuđman, Franjo, *Okupacija i revolucija: dvije rasprave*, Institut za historiju radničkog pokreta, Zagreb, 1963., str. 185.-191.

postojanja nove hrvatske države. Unatoč tome, postoje činjenice i događanja koja upućuju na postojanje oružanih postrojbi neposredno prije proglašenja nezavisnosti i u njezino vrijeme.[3]

Dolazi do pobuna hrvatskih vojnika u nekim postrojbama jugoslavenske vojske u jeku ofenzive osovinskih snaga i razbijanja obrane i vojske Kraljevine Jugoslavije. Razbijanje jugoslavenske obrane na svim dijelovima, opća dezorganizacija i dezorijentacija koja je zahvatila tu vojsku, te promidžbeno djelovanje ustaškog pokreta iz inozemstva i s njim povezanih nacionalističkih krugova u zemlji u smislu nepružanja otpora vojskama Osovine i nagovještavanja stvaranja hrvatske državne nezavisnosti, naišlo je na odaziv u nekim postrojbama jugoslavenske vojske. Pozivima da hrvatski vojnici okrenu oružje protiv srpskih oficira odazvali su se pripadnici 108. pješačkog puka, koji su u Podravini trebali spriječiti prodor njemačkih snaga. [4] Puk se pobunio u noći sa 7. na 8. travnja 1941., kad su vojnici odbili otići na Dravsku frontu, razoružali oficire kraljevske vojske i vratili se u Bjelovar. U Bjelovaru im se pridružio i 40. Dopunski pješački puk te dijelovi nekih drugih jedinica. Zapovjedništvo pobunjenih postrojba preuzima pričuvni zrakoplovni kapetan I. klase Ivan Mrak. Iako ih je Maček pozivao na disciplinu, sudionici bjelovarske pobune nisu ga htjeli poslušati. [5] Bjelovar je tako imao posadu od 20.000 vojnika, pa se može reći je to prva organizirana vojna postrojba koja se stavila u službu oružanih snaga države koja još nije formalno postojala. To je ujedno bila i jezgra budućeg domobranstva Nezavisne Države Hrvatske. [6]

Početak stvaranja hrvatskih oružanih snaga, a time i domobranstva, počinje samim danom proglašenja Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1941., kad se Slavko Kvaternik, proglašavajući preko radija osnutak države, proglasio zapovjednikom cjelokupne vojne sile NDH. [7] Istodobno je pozvao sve časnike, dočasnike i vojnike hrvatske nacionalnosti da ostanu na svojim mjestima i da polože prisegu vjernosti novoj državi i Poglavniku. Postrojbe na tlu Hrvatske su dobrim dijelom ostale cjelovite i pod oružjem. Njihovi pripadnici već od idućeg dana masovno polažu prisege vjernosti novim vlastima. [8]

[3] Jug, Damir, *Oružane snage NDH*, Nova stvarnost, Zagreb, 2004., str. 13.
[4] Isto, str. 14.
[5] Aralica, Tomislav, *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, Znanje, Zagreb, 2006., str. 10.
[6] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str. 13.
[7] Isto, str. 15.
[8] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 10.

Kapetan Mrak je u Bjelovaru 10. travnja od pobunjenih pripadnika 108. pješadijskog i 40. dopunskog puka počeo osnivati 16. pješačku pukovniju (Sechzehner), nazvanu po nekadašnjoj 16. pješačkoj pukovniji austro-ugarske carske i kraljevske vojske. Vojskovođa Kvaternik 17. travnja 1941. promaknuo je u više činove nekoliko časnika i vojnika koji su se osobito istaknuli tijekom pobune u Bjelovaru. Uskoro su u Bjelovaru provedene mjere kojima su iz hrvatske vojske izbačene sve nacionalno nepoćudne osobe. [9]

U Varaždinu su nakon proglašenja NDH časnici, dočasnici i kadrovci osnovali 10. hrvatsku pukovniju, nazvanu po nekadašnjoj 10. konjaničkoj pukovniji Kraljevskog ugarskog domobranstva. Na sličan su način časnici i vojnici hrvatske nacionalnosti počeli osnivati postrojbe nove hrvatske vojske u Osijeku, Sisku, Karlovcu i Novoj Gradiški, dajući im imena nekadašnjih postrojbi zajedničke austro-ugarske vojske i Kraljevskog ugarskog domobranstva. Rezervni potpukovnik Stjepan Sertić preuzeo je 10. travnja zapovjedništvo u gradu. Zapovjedio je razminiranje mostova u gradu, od vojnika hrvatske nacionalnosti je formirao jednu četu za preuzimanje osiguranja vojarni i razoružavanja jugoslavenskih vojnika srpske nacionalnosti i organizirao stražu za osiguranje važnijih objekata u gradu. Slavko Kvaternik mu je zapovjedio „(…) da sve Hrvate časnike i vojnike zadržim na službi u Karlovcu i da nikoga ne puštam da ode iz posade karlovačke, a Srbe i Slovence da razoružam i uputim svojim kućama. Srbijance pak da zadržim kao taoce“.[10]

Pukovnik Slavko Stanzer, zapovjednik cjelokupne kopnene vojske, izdao je 12. travnja 1941. zapovijed o početku djelovanja postrojbi nove hrvatske vojske u Zagrebu. U Domobranskoj vojarni počela je djelovati 25. domobranska pukovnija pod zapovjedništvom majora Aurela Šleihera. U „Rudolfovoj vojarni“ počele su djelovati 53. pukovnija pod zapovjedniptvom majora Emanuela Balleya i 35. bivša erpska pukovnija pod zapovjedništvom Eugena Kastnera. Tri spomenute pješačke pukovnije činile su zajedničku tzv. „Gromadu“ i zapovjedništvo nad njima preuzima general Matija Parac sa stožerom u „Rudolfovoj vojarni“. [11]

U Sarajevu je osnovan Bosansko-hercegovački odjel s jedinicama iz same Bosne i Hercegovine, te dijelovima iz Zagreba i još nekih gradova Hrvatske. Na čelu stožera bio je pukovnik Matija Čanić. Bilo je pokušaja da se osnuju i posadna zapovjedništva u nekim

[9] Barić, Nikica, *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945.,* Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2003, str. 47.-48.
[10] Isto, str. 49.
[11] Isto, str. 52.

gradovima južnog dijela Hrvatske: Dalmaciji, Lici i Hercegovini. Međutim, talijanske vojne vlasti u demilitiraiziranoj, tzv. drugoj zoni, nisu to dopustile, već su sve pripadnike hrvatskih oružanih snaga koji su stigli tamo vratili natrag. Primjer toga je posada u Kninu koju je 13. travnja 1941. ustrojio pukovnik Stjepan Grbić. Talijani su sljedeći dan ušli u Knin i zapovijedili da se hrvatska posada raspusti u roku od tri dana i da svi pripadnici hrvatskih oružanih snaga napuste grad. [12] U njemačkoj okupacijskoj zoni nije bilo nikakvih poteškoća pri osnivanju domobranskih jedinica. Jedini uvjet zapovjedništva 51. njemačkog korpusa bio je formiranje bojnih koje nemaju više od 800 pripadnika hrvatske vojske i to u gradovima Zagrebu, Varaždinu, Bjelovaru, Karlovcu, Osijeku, Virovitici, Požegi, Bijeljini, Tuzli, Novoj Gradiški, Sarajevu, Hrvatskoj Mitrovici, Zemunu, Zvorniku, Bihaću, Sisku, Petrinji, Vinkovcima i Čakovcu. Zapovjedništvo kopnene vojske se pridržavalo okvira određenih od strane njemačkog zapovjedništva pri ustrojavanju vojnih jedinica. Tako su bojne imale po 800 vojnika, bile su naoružane sa 800 pušaka i 16 strojnica i imale su odgovarajuću opremu i skladišta oružja i ostalih vojnih potrepština. [13]

1.3. Nastavak tradicije – domobranstvo

Slavko Kvaternik objavio je 16. travnja 1941. uredbu o ustrojstvu zapovjedništva vojske i Ministarstva domobranstva prema kojoj nova vojska dobiva naziv Domobranstvo – u znak njegovanja tradicije hrvatskog domobranstva iz vremena Austro-Ugarske Monarhije. Izrađuju se ambiciozni planovi razvoj oružanih snaga koje prilike u pravilu reduciraju na ono što već postoji i što je naslijeđeno od raspadnute vojske Kraljevine Jugoslavije, ili na ono što dopuštaju ili ne dopuštaju moćni saveznici. Pri tome su Nijemci dobrohotni i poticateljski, a Talijani sumnjičavi i strogi u ograničenjima.[14]

Početkom svibnja 1941., na poseban zahtjev Zapovjedništva vojske i ministra domobranstva, odobren je osnutak jedinica hrvatskih kopnenih snaga u Banja Luci,

[12] Košutić, Ivan, *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu 1. dio*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Školska knjiga, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 1992., str. 105.
[13] Isto, str. 105.
[14] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 12.

Petrovaradinu, Rogatici i Višegradu. Poslije potpisivanja Rimskog sporazuma 20. svibnja 1941., kada je utvrđena granica između NDH i Italije, zapovjedništvo II. Talijanske armije odobrilo je još pet posadnih jedinica: u Mostaru, Trebinju, Dubrovniku, Kninu i Sinju. Mjesec dana nakon osnutka pješačkih pukovnija na cijelom području NDH one su, kao temelj kopnene vojske, dobile brojeve od 1 do 15. Po formaciji su se sastojale od: stožera, po dvije bojne, prateće satnije, protuoklopne i stožerne satnije te pukovnijske glazbe.[15]

Počelo je i ustrojavanje tzv. pohodnih bataljuna, što je značilo daljnji napredak u razvitku kopnene vojske domobranstva. To su za razliku od posadnih bataljuna bile eksteritorijalne postrojbe namijenjene uporabi na raznim područjima. One su u operativnom smislu potpadale u to vrijeme pod zapovjedništvo divizijskih područja kao i posadni bataljuni pri Ministarstvu Domobranstva. U to vrijeme su već počele pobune i ustanci s jedne strane četnika vođenih velikosrpskom ideologijom, a s druge strane partizana komunističkom. To se zbivalo na područjima oko demarkacijske crte ili južno od nje, pa su ti bataljuni, uz ostale postrojbe, bili u borbi za slamanje otpora pobunjenika.[16]

Novo ograničenje razvoja domobranstva bilo je ograničeno sklapanjem Rimskih ugovora 18. svibnja 1941. godine. Tim ugovorima regulirana su tri najvažnija pitanja: hrvatsko-talijanska granica, političko jamstvo Italije i vojna suradnja. Ugovor o određenju granica između Hrvatske i Kraljevine Italije uvelike je izmijenio hrvatski zemljovid. Samovoljna i protugeografska granica između Kraljevine Italije i NDH ucrtana je tako da su Dalmacija, otoci, dijelovi Gorskog kotara i Hrvatskog primorja izdvojeni kao teritorij pod suverenitetom Italije. Hrvatskoj je ostala obala od Bakraca do ušća Zrmanje u more te obala južno od Splita do Cavtata. Od svih otoka ostaju joj Pag, Brač, Hvar i poluotok Pelješac. Na Jadransko-primorskom području uveden je poseban režim demilitarizacije na obali i otocima. Ustaška vlada se obvezala da na tomu području neće podizati vojne utvrde, baze, tvornice i skladišta ratnog materijala. Također, Vlada je potpisala da nema namjeru držati ratnu mornaricu osim što će raspolagati osposobljenim jedinicama potrebnim za osiguranje redarstvene i rizničarske službe. Zbog toga Mornarica NDH nikad nije bila dovoljno razvijena. [17]

[15] Košutić, I., *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu 1. dio,* str. 105. – 106.
[16] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str. 69.-70.
[17] Kisić-Kolanović, Nada, *NDH i Italija; Političke veze i diplomatski odnosi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2001., str. 102.-103.

1.4. Prva reorganizacija Hrvatskog domobranstva

U kolovozu 1941. godine počinje konačno ustrojavanje i organiziranje ustanova i postrojbi domobranstva prema koncepciji i zamislima uglavnom bivših austro-ugarskih časnika, ali i nekih preuzetih iz jugoslavenske vojske, okupljenih oko zapovjednika oružanih snaga i ministra domobranstva vojskovođe Slavka Kvaternika. Domobranstvo je po njihovom shvaćanju bilo izrazito obrambena vojska, koja je stacionirana na prostoru i statična. To vjerojatno proizlazi iz suradnje sa Nijemcima kojima je bio cilj zamijeniti svoje postrojbe postrojbama domobranstva koje bi držale red, mir i sigurnost, održavale komunikaciju s Grčkom i bile dio obrambenog sustava Jugoistoka omogućavajući zaštitu boka operacija na istoku protiv SSSR-a. Cijeli taj prostor je trebao biti siguran i pripravan onemogućiti mogući napad na bok njemačkih napadnih operacija s područja istočnog Mediterana. [18]

Ovako organizirano domobranstvo se pokazalo glomaznim i tromim u uvjetima gerilskog ratovanja. Kasnije reorganizacije su pokušale prilagoditi borbene postrojbe takvom načinu ratovanja, ali u tome nisu uspjele zbog tvrdokornosti i zastarjelih shvaćanja o vojnoj organizaciji i vođenju rata, počevši od vojskovođe Kvaternika i oko njega okupljenih časnika starijih godišta. Organizacija domobranstva počela je izdavanjem Propisnika o ustrojstvu MINDOM-a, 4. kolovoza 1941., a onda je slijedio nov način ustrojavanja vojno-teritorijalnih oblasti te postrojbi domobranstva, a u prvom redu kopnene vojske, tzv. prva reorganizacija. Ustanak je izbio baš u to vrijeme završetka formiranja i popunjavanja domobranstva te je to prisililo vojne krugove da u dogovoru s Nijemcima uz provedbu zacrtanog dvogodišnjeg plana izgradnje domobranstva pristupe planiranju postrojbi prilagođenih gerilskom načinu ratovanja uglavnom u brdskim i teškim terenima Bosne, Hercegovine i Središnje Hrvatske. [19]

Plan ustroja domobranstva, odnosno kopnene vojske na zborove (korpuse) i divizije, slijedio je iz dugoročne vizije domobranstva. U skladu s tom novom koncepcijom rasformirana su divizijska područja i Zapovjedništvo kopnene vojske te je tu ulogu preuzeo Glavni stožer MINDOM-a, odnosno Operativni odjel. Upravo je Glavni stožer donio zapovijed 27. rujna 1941. kojom se preustrojavaju domobranstvo i njegov zapovjedni i vojno-teritorijalni ustroj. Umjesto divizijskih područja trebalo je ustrojiti zapovjedništva domobranskih zborova, domobranskih

[18] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str. 75.
[19] Isto, str. 77.

zbornih područja i pješačkih divizija. Ova tijela su prvobitno nosila naziv „vojni zborovi“ i „vojno zborna“ područja, ali je 1. studenog 1941. naziv „vojni“ zamijenjen nazivom „domobranski“. Zapovjedništva domobranskih zborova izravno su podređena Ministarstvu domobranstva. Svakom zapovjedništvu domobranskog zbora bila su podređena istoimena zapovjedništva zbornih područja koja su u svom sastavu imala po dvije pješačke divizije. Svaka divizija imala je po dvije ili tri pješačke pukovnije i jedan do dva topnička sklopa. Ustanovljena su i tri zborna područja, po jedno u svakom domobranskom zboru i njihovi stožeri kao vojno-teritorijalne instancije pod kojima su se nalazila lokalna popunidbena zapovjedništva. Njihova osnovna dužnost bili su poslovi novačenja. Takav ustroj se u osnovi održao do 1. svibnja 1943. godine.[20]

Područje NDH u vojnom je pogledu bilo podijeljeno na sljedeća tri domobranska zborna područja:

- I. domobransko zborno područje sa zapovjedništvom u Petrinji obuhvaća velike župe Bilogora (Bjelovar), Zagorje (Varaždin), Prigorje (Zagreb), Pokupje (Karlovac), Gora (Petrinja). Modruš (Ogulin), Vinodol i Podgorje (Senj), Krbava i Psat (Bihać), Lika i Gacka (Gospić), Bribir i Sidraga (Knin) i grad Zagreb.
- II. domobransko zborno područje sa zapovjedništvom u Banja Luci obuhvaća velike župe Usora i Soli (Tuzla), Posavlje i Brod na Savi i Luka (Banja Luka), Livac i Zapolje (Požega), Baranja (Osijek) i Vuka (Vukovar).
- III. domobransko zborno područje obuhvaća velike župe Dubrava (Dubrovnik), Hum (Mostar), Cetina (Omiš), Vrhbosna (Sarajevo), Pliva i Rama (Jajce) i Glaž. [21]

Pred kraj 1941. godine ustanak se sve više razvija i protiv ustanika su angažirani dijelovi Domobranstva, Oružništvo i postrojbe Ustaške vojnice. To sve dovodi do prve ozbiljne krize domobranstva. Krizi još više pridonose talijanski vojni krugovi i ustaški krugovi zbog različitih viđenja razvitka hrvatskih oružanih snaga. Talijani su reokupacijom II. te pokušajem okupiranja III. zone potpuno onemogućili razvitak postrojbi Ustaške vojnice, a domobranskim postrojbama usporili ustrojavanje, razmještaj i razvitak, ograničavajući ih posebno u II. zoni do ljeta 1942. godine.

[20] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 20.
[21] Barić, N., *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., str.* 119.-120.

Ustaški krugovi i poglavnik su zamišljali hrvatsku vojsku kao Ustašku vojnicu. Ante Pavelić se nadao da će Domobranstvo na čelu sa Slavkom Kvaternikom provoditi ustašku politiku. Došlo je do sukoba između njih dvojice kad je Pavelić uvidio da se to neće dogoditi. Prema riječima Slavka Kvaternika, tada je Pavelić počeo potkopavati i rušiti domobranstvo pomoću svojih agenata , u početku prikriveno, a kasnije i otvoreno. Organizirao je u javnosti spletke protiv generala i časnika domobranstva koji su imali žene Srpkinje, poticao je ismijavanje starih austro-ugarskih časnika kako bi udovoljio Talijanima. Ti časnici su Talijanima onemogućili kontrolu nad MINDOM-om. Izvor sukoba leži i u tome što je Kvaternik bio „njemački čovjek“, nasuprot Pavelića koji je bio „talijanski čovjek“. Pavelić je u kopnenu vojsku, Ministarstvo i organizacijski i nastavni odjel uvesti talijanske vojne instruktore. To je Kvaternik odbijao, isto kao i zahtjeve da Domobranstvo sudjeluje u akcijama etničkog raseljavanja i čišćenja. Zbog toga je od strane ustaša bio optuživan da djeluje protuustaški. S druge strane, Kvaterniku su ostali ministri prigovarali na tome što se previše oslanja na Nijemce i što od Domobranstva želi napraviti vojsku po uzoru na Wehrmacht. [22]

Cijelo početno razdoblje, sve do proljeća 1942., Nijemci su podupirali razvitak domobranstva, dok je zapovijedanje postrojbama na terenu bilo usuglašavano te se u zajedničkim djelovanjima domobranskih postrojbi kopnene vojske i njemačke vojske zajednički pravilo planove i zajednički borilo. Do promjene u odnosu Nijemaca prema domobranstvu dolazi, prema tvrdnji Slavka Kvaternika, u proljeće 1942. kad su počeli uskraćivati opremu i oružje za domobranstvo. Kvaternik smatra da su Nijemci to činili kako bi od domobranstva napravili saveznika, a ne vojsku za očuvanje suverenosti Hrvatske. [23]

Pripadnici domobranstva u prvim mjesecima svojeg postojanja su nosili uniforme bivše jugoslavenske vojske koje su malo izmijenili isticanjem novih vrhovničkih oznaka. Prvih tjedana nose čak i šajkače s improviziranim hrvatskim trobojnicama. Spomenute šajkače (tada omražen simbol srpske supremacije u bivšoj državi) su prepravljali kako bi podsjećale na stare austrougarske logorske kape bez štitnika. Časnici su također prepravljali jugoslavenske časničke ambleme tako što bi na njih prišili hrvatsku trobojnicu. Ubrzo su se pojavile u improvizirane metalne časničke oznake s hrvatskih grbom iznad kojeg je bio ustaški znak: slovo „U“ u četvrtastom pleteru. Osim tih izmjena uniforme jugoslavenske vojske, domobrani i časnici oko lijevog rukava nose platnene trake u bojama hrvatske trobojnice. S obzirom na to da je

[22] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str. 82.-83.
[23] Isto, str. 88.

domobranstvo bilo pod zapovjedništvom Slavka Kvaternika, nedodirljivog naredbodavca i časnika bivše austrougarske vojske, vizualni izgled nove hrvatske vojske trebao je u što većoj mjeri biti blizak izgledu habsburškog vojnika iz vremena Prvog svjetskog rata. [24]

1.5. Druga reorganizacija

U drugoj polovici 1942. ponovno jača partizanski pokret. To je omogućeno povlačenjem talijanskih divizija iz II. i III. zone zbog očekivanog iskrcavanja Saveznika negdje u Europi. Nijemci su u takvim okolnostima zahtijevali strategiju savezništva, tj. Podređivanja zajedničkim vojnim interesima svih njima savezničkih zemalja. To je zapravo značilo potpuno preuzimanje dominacije u svoje ruke. Sve je to bitno utjecalo na procese u hrvatskim oružanim snagama. Interes Nijemaca bio je pacifizirati unutrašnjosti NDH te spremno dočekati eventualno iskrcavanje Saveznika. Zbog toga Nijemci polako preuzimaju operativno zapovjedništvo i vrše utjecaj na domobranstvo, uz pomoć Pavelića. [25]

Tijekom ovog razdoblja Nijemci počinju ograničavati operativnu slobodu Glavnog stožera domobranstva NDH i marginaliziraju čitavo domobranstvo, pa i njegove elitne postrojbe. Glavni razlog toga bilo je gubljenje povjerenja u domobranstvo i njegov časnički kadar. Slavko Kvaternik, iako „njemački čovjek“, bio je glavni protivnik izravnom podčinjavanju domobranskih jedinica njemačkim časnicima. On i skupina bivših habsburških časnika oko njega vidjeli su u domobranstvu nastavak habsburške vojske i željeli su mi priskrbiti isti onaj status kakav je imala vojska u Habsburškoj monarhiji. Tu su se sukobljavali s interesima ustaškog pokreta i vrhova Ustaške vojnice. Pavelić je jedva dočekao njemačku potporu i s položaja skinuo starog i tvrdoglavog časnika. Hitler je osobno pozvao Pavelića u svoj stan te mu priopćio kako preuzima cjelokupne oružane snage Nezavisne Države Hrvatske pod svoje izravno zapovjedništvo. S obzirom na to da su mnoga izvješća i stanje na terenu upućivali da se vojskovođa Kvaternik ne snalazi najbolje u ulozi organizatora oružanih snaga, Pavelić se u listopadu 1942. odlučuje na njegovo smjenjivanje. Pri povratku u Zagreb, Pavelić je prisilio

[24] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 21.-22.
[25] Anić, Nikola, *Njemačka vojska u Hrvatskoj 1941.-1945.*, Institut za povijest, Zagreb, 2002. str. 56.

Kvaternika na odstup. [26]Mjesec dana prije Pavelić je umirovio i načelnika Glavnog stožera domobranstva, generala Vladimira Laxu, pa je domobranstvo ostalo bez vrhovnog zapovjedništva. Otada hrvatskim oružanim formacijama zapovijedaju njemački generali u okviru različitih viših zapovjedništava pod kojima su se nalazile njemačke, ali i hrvatske jedinice. To su bili:

1. opunomoćeni general u Hrvatskoj Edmund Glaise von Horstenau. Njegov stožer bio je u Zagrebu, a operativno-taktička nadležnost naknadno je od 20. siječnja 1943. svedena na područje sjeverno od Save. Prema Hitlerovoj uputi dužnost opunomoćenog njemačkog generala u NDH bila je da ubuduće pred Vladom NDH zastupa interese Wehrmachta i potrebe zajedničkog vođenja rata protiv NOVJ.

2. zapovjednik njemačkih snaga u Hrvatskoj sa sjedištem u Slavonskom Brodu general Rudolf Lüters. Bio je odgovoran za zapovijedanje njemačkih i ustaško-domobranskim jedinicama na operacijskom području južno od Save.

3. zapovjednik druge oklopne armije u Beogradu i Kragujevcu general-poručnik Lothar Rendulich. Zapovjedništvo nad oružanim snagama NDH imala su još zapovjedništva različitih armijskih i Waffen SS korpusa. [27]

Tendencija postaje da se u domobranstvo počinju primati jugoslavenski časnici koji dotad nisu bili primljeni ili su im molbe za primanje u službu odbijene. Bivši jugoslavenski časnici koji su u vrijeme Kvaternika bili zapostavljeni, sada bivaju postavljeni na sve važnije poslove. Položaji se počinju davati prema sposobnosti i stručnoj spremi časnika. Istodobno je počelo i umirovljenje starijih časnika iz bivše austro-ugarske vojske za koje se zauzimao Kvaternik i koji su bili njegovi prijatelji ili poznanici. Poduzimane su i mjere podizanja autoriteta domobranskim časnicima kako ne bi bili omalovažavani i ponižavani od strane ustaških krugova, što se tada često događalo. Mlađi časnici, za koje se Kvaternik zalagao, bili su premješteni iz MINDOM-a u operativne postrojbe ili otpuštani. S druge strane, mlađi časnici koji su kao nepouzdani bili umirovljeni u vrijeme Kvaternika, a koji su služili u jugoslavenskoj vojsci, mogli su biti ponovno pozvani u djelatnu službu.[28]

[26] Skupina autora, *Hrvatska povijest*, Naklada Bošković, Split, 2002., str. 255.
[27] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 51.
[28] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str.. 91. – 92.

Pristupilo se i ustrojavanju novih postrojbi, odnosno ukupnom povećanju njihova broja. Zbog operacija na brdovitom u šumovitom zemljištu osnovane su postrojbe lakog, brdskog tipa, tzv. gorski zdrugovi koje su bile pokretnije od divizija. Zdrugovi su bili operativno podređeni Glavnom stožeru, a materijalno Zapovjedništvu zbornog područja na čijem su terenu operirali. U drugoj polovici 1942. ustrojena su četiri zdruga s četiri gorske pukovnije u Zagrebu I, u Požegi II, u Banja Luci III i u Bjelovaru IV. Ustrojavanjem zdrugova, što su Nijemci i podupirali, bile su oslabljene postojeće divizije iako neki dokumenti navode da su uz zdrugove postojala i divizije u prijašnjem sastavu. Divizije su postojale, ali zbog popunjavanja postojećih i osnivanja novih zdrugova su se počele osipati. U isto to vrijeme se Ministarstvo rekonstruiralo iz MINDOM-a u MINORS radi povezivanja svih oružanih snaga NDH. Počeli su se ustrojavati i posadni zdrugovi, a od postrojbi lovačkog tipa lovački zdrugovi. To se činilo bez obzira na postojeće zborove, čiji su stožeri privremeno bili ukinuti u drugoj polovici 1943. godine. U siječnju 1943. izlazi Zakonska odredba i iznimnom stanju, po kojoj izvršna vlast u području operacija prelazi na vojničkog zapovjednika, u konkretnom slučaju njemačkog. [29] DORAPUK 95

Do jeseni 1943. ukinute su dotadašnje divizije, a ukinuti su i zborovi te su kao operativne postrojbe ostali samo gorski zdrugovi, a formirali su se i lovački zdrugovi te posadni i doknadni zdrugovi. Ministrom MINORS-a imenovan je general Miroslav Fridrich Navratil. Nijemci su podržavali njegovo imenovanje na taj položaj jer je on bio izrazito naklonjen Nijemcima i nacističkoj ideologiji. Navratil je trebao osigurati da se obavi preustroj domobranstva koji je započeo general Hans Juppe, nadzornik kopnenih snaga pri Njemačkom opunomoćenom generalu u NDH. U tom su razdoblju generali Glaise von Horstenau i Juppe imali ideje o ukidanju Ustaške vojnice i njezinom prevođenju u sustav domobranstva ili njemačkih legionarskih divizija. No, Nijemci nisu bili zadovoljni Navratilom i smatrali su da nije sposoban za dužnost koju obavlja. Zbog toga je on smijenjen, a na njegovo mjesto je postavljen ustaški pukovnik Ante Vokić koji je u siječnju 1944. postao novi ministar oružanih snaga.[30]

Ante Vokić je zajedno s ministrom unutrašnjih poslova Mladenom Lorkovićem pokušao izvesti prevrat kojim bi se NDH prevela na stranu Saveznika. Lorković je shvatio da će Njemačka izgubiti rat i da će s njim propasti i NDH. Vokić je u izvođenju prevrata računao na cjelokupno domobranstvo i nakon prevrata je planirao preustroj hrvatskih oružanih snaga pod jedinstvenim imenom i zapovjedništvom. Bile bi ukinute razne ustaške postrojbe, a njihovo

[29] Isto, str. 93.-94.
[30] Barić, N., *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., str. 37.*

ljudstvo trebalo je prijeći u domobranstvo. Ta nova vojska bi se na kraju suprotstavila njemačkoj vojsci u NDH, koja nije, prema mišljenju Vokića, bila brojčano jaka i opasna. Planovi Lorkovića i Vokića nisu uspjeli jer ih je Pavelić dao uhititi i zatvoriti krajem kolovoza 1944. godine. [31]

Tijekom 1944. godine dezerterstvo i krijumčarenje oružjem i opremom je sve učestalije jer plaća i opskrba nisu bile dovoljne. Također borbena sposobnost se smanjuje zbog loše opreme, produžene službe i nesigurnosti opskrbe. Hrvatsko je državno vodstvo osim toga sve više davalo prednost organizaciji i naoružanju ustaških jedinica po utoru na Wafen-SS u Njemačkoj. [32]

Konačno su 20. studenog 1944. stvorene jedinstvene hrvatske oružane snage spajanjem domobranskih i ustaških zdrugova u hrvatske divizije. Na najodgovornije položaje u oružanim snagama su postavljeni ustaški časnici i jako se promicalo ustaštvo među pripadnicima oružanih snaga. Početkom rujna 1944. general Glaise von Horstenau napušta NDH, a upravo on je bio zagovornik ograničavanja ustaškog utjecaja na domobranstvo. Novi ministar oružanih snaga, admiral Nikola Steinfl, nije imao realnog utjecaja na vođenje oružanih snaga. Za razliku od toga, bitnu ulogu imao je ustaški pukovnik Tomislav Sertić koji je postavljen za glavara Glavnostožernog ureda oružanih snaga. Iako nije pripadao krugu najužih poglavnikovih suradnika, u više prilika je govorio protiv domobranstva, a u prilog stvaranja jedinstvenih oružanih snaga s izrazitim ustaškim obilježjem. Tako je domobranstvo kraj rata dočekalo kao vojska koja na određeni način nije imala povjerenje svojih najviših časnika. Domobranstvo je, pogotovo pred kraj rata, u očima najviših ustaških dužnosnika podbacilo u glavnoj zadaći – obrani ustaškog režima. [33]

[31] Grčić, Marko, *Tko je tko u NDH: Hrvatska 1941.-1945.*, Minerva, Zagreb, 1997., str. 238.
[32] Broucek, Peter, *Edmund Glaise von Horstenau: Zapisi iz NDH*, Disput, Zagreb, 2013., str. 22.
[33] Barić, N., *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., str. 40.-42.*

2. Zapovjedni ustroj Hrvatskog domobranstva

Objavom temeljne odredbe Slavka Kvaternika 16. travnja 1941. ustrojeno je tijelo koje je nazvano Zapovjedništvo vojske i Ministarstvo hrvatskog domobranstva. U sastavu tog tijela nalazilo se Predsjedništvo i sedam odjela:

I. odjel kopnenih snaga pod zapovjedništvom generala pješaštva Slavka Stanzera
II. odjel za ratnu mornaricu, riječnu plovidbu, obale i pomorstvo pod zapovjedništvom admirala Đure Jakčina
III. odjel zračnih snaga pod zapovjedništvom PUKOVNIKA Vladimira Krena
IV. odjel za željeznice i promet s predstojnikom Josipom Markovićem
V. odjel za cestovni promet i građevine s predstojnikom inženjerom Zvonimirom Pavešićem
VI. odjel pošta, brzojava, telefona i radio s predstojnikom Hinkom Krenčićem
VII. odjel za zbor javnog reda i sigurnosti s predstojnikom Petrom Petkovićem

2.1. Ustrojstvo Glavnog stožera

Prvi tjedana postojanja Nezavisne Države Hrvatske zapovijedanje Kopnenom vojskom bilo je usredotočeno u Stožeru Kopnene vojske koji se sastojao od Predsjedničkog ureda i 14 odjela. Stožer je 20. svibnja 1941. promijenio naziv u Zapovjedništvo Kopnene vojske, a njegovi odjeli nazvani su uredima. Zapovjednik je bio general pješaštva Slavko Stanzer, a od 3. lipnja 1941. podmaršal Vladimir Laxa. Zapovjedništvo kopnene vojske imalo je u sastavu 11 ureda u kojima su vođeni svi poslovi vezani uz kopnenu vojsku domobranstva. Osim toga, u njegovom sastavu postojala su i četiri nadzorništva: pješaštva, topništva, konjaništva i tehničkih trupa. Postojalo je još jedno zapovjedništvo. To je bio Glavni stožer

vojskovođe koji je djelovao pod neposrednim nadzorom vojskovođe Slavka Kvaternika, a na čelu mu je bio podmaršal August Marić. [34]

Propisnik o ustrojstvu Ministarstva hrvatskog domobranstva donesen je 30. srpnja 1941. U skladu s njim, Ministarstvo hrvatskog domobranstva definirano je kao najviša zapovjedna, upravna i nadzorna vlast domobranstva. U sklopu ministarstva osnovan je, između ostalog, i Glavni stožer domobranstva. Zapovjedništvo Kopnene vojske i Glavni stožer vojskovođe ujedinjeni su 4. kolovoza 1941. godine u Glavni stožer Domobranstva. Glavar stožera posto je general-poručnik August Marić, a 4. listopada ga je zamijenio general-poručnik Vladimir Laxa. Početkom studenog 1942. Ministarstvo hrvatskog domobranstva promijenilo je ime u Ministarstvo domobranstva (MINDOM). U skladu s tim svi naslovi u kojima se spominje „hrvatsko domobranstvo“ promijenjeni su u „domobranstvo“[35]

Glavni stožer Domobranstva sastojao se od jednog ureda i devet odjela:

1. Opći odjel
2. Operativni odjel
3. Etapni odjel
4. Odjel za ustrojstvo
5. Odjel za očevidnost
6. Nastavni odjel
7. Odjel za ratnu povijest
8. Prometni odjek
9. Odjel za predvojničku i poslijevojničku naobrazbu
10. Pomoćni odjel

Glavni stožer Domobranstva zapovijedao je svim vojnim pothvatima i nadzirao sve postrojbe, škole i ustanove Kopnene vojske. Podređeni su mu bili i vojni izaslanici i ostalo vojno osoblje u inozemstvu. Nakon stvaranja Ministarstva oružanih snaga u siječnju 1943. godine.

[34] Mikulan, Krunoslav, *Hrvatske oružane snage: 1941.-1945*, P.C. grafičke usluge, Zagreb, 1999., str. 12.
[35] Barić, N., *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., str. 24.-25.*

Glavni stožer Domobranstva preustrojen je najprije kao Glavni stožer Oružanih snaga, a zatim kao Glavnostožerni ured. [36]

Glavnostožerni odjel obavljao je poslove većeg zapovijedanju stegovnom i nastavnom pogledu, proučavanju zbornog područja u strategijsko-taktičkom pogledu, izvođenje mirovne i ratne postrojbe, rješavanje pitanja ustrojbene naravi, predlagao je razmještanje svih postrojbi i ustanova na zbornom području osim onih neposredno podređenih MINDOM-u, obavljao tehničke pripreme za provođenje mobilizacije, razrađivao taktičku uporabu svih četa te uporabu četa za osiguranje granica u unutrašnjosti Zbornog područja, utvrđivanje na Zbornom području, vodio vojničku unutarnju i četnu izvještajnu službu.[37]

[36] Mikulan, K., *Hrvatske oružane snage: 1941.-1945*., str. 12.
[37] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str.. 78.

3. Rodovi kopnene vojske domobranstva

3.1. Oklopne postrojbe domobranstva

Oružane snage NDH raspolagale su tijekom svojeg postojanja i sa skromnim oklopnim postrojbama. Te postrojbe su bile vrlo korisne u borbi protiv partizana iako su bile malobrojne i opremljene zastarjelom tehnikom. Međutim, te postrojbe su imale sporednu ulogu na ratištima u NDH zbog toga što su najsnažnije oklopne postrojbe bile u sastavu njemačke i talijanske vojske. Oklopne postrojbe domobranstva nastale su još u ljeto 1941. Godine. Osnovu za njihov nastanak činili su hrvatski kadrovi, časnici, dočasnici i vojnici-pričuvnici koji su služili u oklopnim postrojbama vojske Kraljevine Jugoslavije te nekolicina starih francuskih tenkova iz 1. svjetskog rata Renault FT 17. Od spomenutog osoblja i opreme stvoren je u Zagrebu Oklopni vod. [38]

Od ostalih tenkova tu je bio tenk također francuskog porijekla – Renault R-35. Nekolicina tenkova tog tipa bilo je dio ratnog plijena iz vojske KJ, dok je ostatak bio dio ratnog plijena koji su njemačke snage zauzele u Francuskoj tijekom 1940. godine. Tijekom ljeta ili rane jeseni 1941. godine Nijemci su domobranstvu isporučili i nekoliko vlastitih tenkova starijeg tipa Panzerkampfwagen I Ausf. A. proizvedenog u Trećem Reichu. Radi se o lakom tenku s posadom od dva čovjeka, opremljenog sa dva mitraljeza kal. 7, 92mm, teškog 5,4 tona. Sredinom 1942. godine, Talijani su NDH isporučili nekoliko desetaka tanketa L3/35. Zadaća tih tenkova bila je neposredna potpora pješaštvu, s obzirom da su bili naoružani s dva mitraljeza kalibra 8mm. Posada je bila dvočlana, a sami tenk je bio težak 3 tone te je imao vrlo nisku siluetu – 1,29m – zbog toga je u vojsci nazvan „aligator“. NDH je od Njemačke kupila određenu količinu zaplijenjenih francuskih tenkova različitih tipova te tenkovskih dijelova koji su upotrebljavani za održavanje postojećih tenkova u ispravnom stanju, ali su i kupole tih tenkove ugrađivali na oklopne vlakove. Među tim francuskim tenkovima ističe se Hotchkiss H 39. Prema tadašnjoj kvalifikaciji je to bio srednji tenk za potporu pješaštvu. Bio je naoružan topom kalibra 37 mm i težak 12 tona. [39]

[38] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 83. – 84.
[39] Isto, 84. – 86.

Procvat oklopnih postrojbi domobranstva dogodio se nakon kapitulacije Italije. Snage NDH su razoružale oklopne postrojbe talijanske divizije Lombardia koje su se nalazile u okolici Karlovca. Osim toga, Njemačka je NDH isporučila veći broj talijanskih tanketa i oklopnih automobila: dodatni broj tanketa L 3/35, oklopne automobile AB 41, Lake tenkove L6/40 te srednje tenkove M 13/40. Laki tenk L 6/40 bio je nasljednik tankete L 3/35 od koje je bio dvostruke teži i veći, opremljen automatskim topom kalibra 20 mm, spregnutim mitraljezom kalibra 8 mm i posadom od člana. Srednji tenk M 13/40 bio težak 14,3 tona, naoružan topom kalibra 47 mm u kupoli te još 4 mitraljeza kalibra 8 mm. Posadu su činila 4 čovjeka. Oklopni automobili Autoblinda AB 41 bili su inačica kvalitetne serije Fiatovih oklopnih automobila. Bili su teški 7,8 tona, naoružani topom kalibra 20 mm te dva mitraljeza 8 mm i imali su posadu od 4 člana. Karakterističan je bio pogon na sva četiri kotača te vozačko sjedalo i upravljač na oba kraja vozila – zbog toga vozilo nije imalo pravu prednju i stražnju stranu. Krajem 1944. postrojbe bivaju opremljene nešto modernijim vozilima.[40]

3.2. Topništvo domobranstva

Osim pješaštva razvijali su se i drugi rodovi kopnene vojske. Topništvo je osnovano pozivanjem pod oružje topničkih pričuvnih časnika, dočasnika i domobrana rođenih između 1945. i 1919. godine, te djelanih časnika i dočasnika, kojima su putem tiska upućivani posebni pozivi. Formiranje topničkih postrojbi počelo je 12. svibnja 1941. Na svakom divizijskom području bio je ustrojen po jedan topnički odjel sastavljen od stožera i četiri satnije.[41] Prve topničke postrojbe imale su samo pješačko naoružanje i poneki top koji su Nijemci ustupili za izobrazbu. Zadaća tih postrojbi je bila pomaganje pješačkim postrojbama u obavljanju posadne službe i pripremanju osoblja za buduće topničke postrojbe. Talijanske vojne vlasti onemogućile su stvaranje topničkih postrojbi na Jadranskom divizijskom području. Zbog toga su na Osječkom divizijskom području zbog taktičkih potreba ustrojene 1. i 2. pohodna bitnica te su poslane na teritorij Jadranskog divizijskog područja.[42]

[40] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 86. – 95.
[41] Košutić, I., *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu 1. dio*, str. 106.
[42] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str. 72.

Topništvo je preustrojeno stupanjem na snagu Zapovijedi od 21. srpnja. Time se u svim stožerima divizijskih područja ustrojilo Zapovjedništvo topništva, koje je vodilo topničke odjele. Na svakom divizijskom području ustrojena su po dva topnička odjela. Zbog nedostatka opreme, topova i ljudstva ustrojavanje topništva teklo je poprilično sporo. Početkom srpnja počelo je ustrojavanje topničkih i minobacačkih vodova u pratećim satnijama pješačkih pukovnija. To je još više unaprijedilo i upotpunilo njihov ustroj.[43]

Raspored po divizijskim područjima bio je:

- Savsko divizijsko područje - I. topnički odjel u Varaždinu. 2. topnički odjel u Zagrebu,
- Osječko divizijsko područje - 3. topnički odjel u Osijeku, 4. topnički odjel u Petrovaradinu,
- Bosansko divizijsko područje - 5. topnički odjel u Sarajevu, 6. topnički odjel u Tuzli.
- Vrbasko divizijsko područje - 7. topnički odjel u Banja Luci. 8. topnički odjel u Bihaću (I. bitnica privremeno u Petrinji),
- Jadransko divizijsko područje - 9. topnički odjel u Mostaru (3. bitnica u Nevesinju), 10. topnički odjel u Kninu (3. bitnica u Sinju).[44]

Tijekom druge polovice 1942. godine domobranstvo dobilo je od Njemačke 36 gorskih haubica Ob. 16 100mm te je svaki topnički sklop trebao zamijeniti postojeća oruđa u jednoj bitnici s četiri nove haubice. Jedna bitnica gorskih haubica OB. 16 100mm dijelila se na stožer bitnice, dojavni skup (jedan brzoglasni i dva krugovalna ščeta, ukupno dva telefona i dvije radio-postaje), mitraljezni skup (četiri mitraljeza), topovski skup (dva voda, u svakom vodu po dvije haubice) i povoz. Svaka gorska bitnica je trebala imati po 152 časnika, dočasnika i domobrana.[45]

Tijekom druge reorganizacije vojske (kada su ukinuta divizijska zapovjedništva, reformirana četiri gorska zdruga te ustanovljena četiri lovačka zdruga i deset posadnih zdrugova) topnički sklopovi bivaju razdijeljeni između gorskih i lovačkih zdrugova, izmijenivši svoje dotadašnje brojčane oznake i dijelom organizacijsku strukturu. Svaki gorski ili lovački zdrug imao je u sastavu jedan ili dva topnička sklopa. Oni u gorskim zdrugovima bili su naoružani gorskim topovima i haubicama, a oni u lovačkim poljskim haubicama od 100 mm. Za vlastitu

[43] Isto, str. 73.
[44] Barić, N., *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., str.* 109.
[45] Isto, str. 112.

samoobranu topnički su sklopovi bili dosta dobro naoružani puškomitraljezima, mitraljezima i minobacačima. Dočasnici su često nosili automate, a vojnici obično starije modele pušaka. Puške su najčešće bile u KJ prepravljene habsburške puške sustava Mannlicher kal 7.92 mm M. 95M i francuske trometke sustava Lebl. M.1907/15 kalibra 8 mm, a poslije i talijanske puške kal. 6.5 mm različitih modela. Časničko oružje bili su automatski pištolji, prvenstveno španjolski vojnički pištolj kalibra 9 mm Astra 300. [46]

3.3. Ostali pomoćni rodovi

U sustavu domobranskih kopnenih snaga nalazila se i golubarska satnija. Ona je sadržavala pripadnike golubarske pošte bivše jugoslavenske vojske koji su ostali zatečeni na području NDH. Satnija je imala 106 ljudi i oko 1500 golubova. Tako su oblikovane dvije postaje: u Zagrebu i u Sarajevu, te dvije podpostaje u Brodu i Bihaću. [47]

Domobransko dojavno središte imalo je radiopostaju u Zagrebu, Sarajevu, Banja Luci i Mostaru i sve su bile u sklopu dojavnog središta koje je bilo u sustavu Prometnog odjela Glavnog stožera domobranstva. Radiopostaje su potpuno uspostavljene još u Sisku, Petrinji, Bihaću, Osijeku i Travniku. Svako dojavno središte imalo je po sedam ljudi, a glavna posada jedanaest.[48]

Također se pristupilo i ustrojavanju konjaničkih postrojbi u Zagrebu i Varaždinu. Ustrojena je i Pionirska pukovnija u Karlovcu i Pontonirski bataljun u Osijeku. Pionirska pukovnija imala je tri bataljuna: pionirski, pontonirski i tehnički od po četiri satnije ukupnog broja od 1000 ljudi. U ovom razdoblju ustrojavane su i Prometne jedinice, Dojavna bojna Samovozne (automobilske) jedinice, Željeznički bataljun, Povozne (vozarske) postrojbe, Zdravstvene postrojbe i Radničko-zanatske satnije. Ovim ustrojavanjem glavnih i pomoćnih vrsta oružja i struka završeno je početno oblikovanje kopnene vojske Domobranstva.[49]

[46] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 73 i 78.
[47] Košutić, I., *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu 1. dio*, str. 106.
[48] Isto, str. 107.
[49] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str. 73.

4. Hrvatsko zrakoplovstvo

Zrakoplovstvo je bilo samostalan rod Domobranstva. Službeno je nastalo imenovanjem pukovnika Vladimira Krena zapovjednikom Odjela zračnih snaga hrvatskog domobranstva (prvobitni naziv za taj rod oružanih snaga). Imenovao ga je sam poglavnik Ante Pavelić u Vjesniku naredaba 19. travnja 1941. godine. Hrvatsko zrakoplovstvo je, zapravo, postojalo od prvog dana proglašenja NDH. Pripadnici kraljevskog jugoslavenskog koji su bili hrvatske nacionalnosti nisu ni skidali jugoslavensku uniformu. Okupljeni oko časnika bivše vojske sa zrakoplovnim pukovnikom Vladimirom Krenom, zrakoplovci su sami prilagođavali odore bivše vojske novonastalim potrebama. [50] U tijeku i odmah nakon raspada vojske Kraljevine Jugoslavije u travnju 1941. zaplijenjeno je nešto zrakoplova u Mostaru te na uzletištima u Zagrebu, Banja Luci i Rajlovcu. Sve do druge polovice 1941. Nijemci i Talijani nisu dopuštali upotrebu tih zrakoplova, pa se vojno zrakoplovstvo ustrojilo tek potkraj 1941. sa stotinjak uglavnom zastarjelih zrakoplova. [51]

Naredbom od 21. travnja 1941. pukovnik Vladimir Kren, kao zapovjednik Zapovjedništva zračnih snaga, donosi odluku o privremenom formacijskom sastavu novog roda oružanih snaga Hrvatske. Tom je naredbom hrvatsko zrakoplovstvo dobilo devet odsjeka:

1) Zapovjedništvo zračnih snaga
2) Operativni odsjek – sastoji se od stožernog, nastavnog i propagandnog odsjeka
3) Personalni odsjek – sastoji se od pobočništva, osobnog i mobilizacijskog pododsjeka, te zapovjednog stana
4) Tehnički odsjek- zrakoplovno-materijalni i automobilski odsjek
5) Građevinski odsjek
6) Opskrbni odsjek – blagajna, knjigovodstvo, kontrolor
7) Sudski odsjek
8) Zrakoplovno-prometni odsjek – prometni, meteorološki i turistički odsjek

[50] Košutić, Ivan, *Hrvatsko Domobranstvo u drugom svjetskom ratu 2. dio*, Privredni marketing, Zagreb, 1994., str. 72.-73.
[51] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str.. 142.

9) Sanitetski odsjek [52]

Potom je Zapovjedništvo zračnih snaga priložilo program formiranja zračnih snaga. Prema tom programu su bile predviđene tri etape u ustrojavanju zrakoplovstva. U I. etapi bilo je potrebno organizirati i urediti zračne luke Zagreb, Sarajevo, Mostar i Zemun. Druga etapa plan je bio ustrojiti letačke jedinice, jednu izviđačku i jednu lovačko skupinu. Svaka skupina imala bi tri eskadrile od po 9 zrakoplova. U trećoj etapi pristupilo bi se ustrojavanju dvije bombarderske skupine, Pilotske škole u Mostaru, Izviđačke škole u Zagrebu i Zrakoplovne stručne škole. Nabave zrakoplova i ostalog letačkog materijala su ovisile o Nijemcima i Talijanima. Do kraja 1941. Njemačka je dostavila stotinjak borbenih zrakoplova i šezdesetak školskih, a Italija 25 borbenih i 36 školskih zrakoplova.[53]

Broj zrakoplova povećao se do kraja 1941. na 81 i to je omogućilo ustrojavanje 9 eskadrila. U to vrijeme je hrvatsko zrakoplovstvo imalo 2600 pripadnika: 150 pilota, 50 izviđača, 50 pripadnika drugog letačkog osoblja i 2400 vojnika i kvalificiranog osoblja. U zrakoplovstvu se odmah počela provoditi oštra vojnička stega. Zrakoplovcima je neprestano ponavljano da kao pripadnici elitnog dijela domobranskih oružanih snaga moraju prednjačiti u svemu. To se odnosilo na stručnu osposobljenost i vojničko ponašanje, ali i na vanjštinu i dojam koji ostavlja svaki pripadnik zrakoplovstva. Zbog toga su pripadnici zračnih snaga postali cijenjeni i rado viđeni među hrvatskim narodom. Tome je uvelike pridonio pukovnik Vladimir Kren koji htio iskorijeniti neospornu pokvarenost koja je bila prisutna u jugoslavenskoj vojsci i koju su oni koji su prešli u domobranstvo u velikoj mjeri i zadržali. [54] Posebno su se iskazali hrvatski zrakoplovci koji su sudjelovali u borbama na istočnoj bojišnici. Adolf Hitler je za uspjehe što su postigli odlikovao potpukovnika Džala i poručnika Veličana njemačkim ratnim odličjem „Željeznim križem II. stupnja“. U obrazloženju stoji da je prvi oborio četiri, a drugi dva ruska zrakoplova.[55]

[52] Košutić, I., *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu 1. dio,* str. 125.
[53] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str.. 144.
[54] Košutić, I., *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu 1. dio,* str. 133.
[55] Košutić, Ivan, *Rađanje, život i umiranje jedne države: 49 mjeseci NDH*, Stručna i poslovna knjiga, Zagreb, 1997., str. 221.

4.1. Protuzrakoplovna obrana

Jedinice PZO NDH bile su dio Ratnog zrakoplovstva NDH i zajedno s njim su se ubrajale u domobranstvo NDH. Nastale su već u trenutku stvaranje nove države, kad su zapovjednik Zračne obrane Zagreba, starojugoslavenski pukovnik Nikola Ježić, te zapovjednik I. zračnog područja, starojugoslavenski potpukovnik Eugen Kurelec, izjavili poslušnost budućem vojskovođi Kvaterniku. Oni su očuvali integritet starojugoslavenskih PZO postrojba u okolici Zagreba te su s tim jedinicama i njihovim naoružanjem i opremom pristupili novostvorenom domobranstvu. Zapovjedništvo protuzrakoplovne obrane osnovano je 5. svibnja 1941. i na čelo je postavljen pukovnik Eugen pl. Kurelec-Bojnemirski. Njemu su podređena zapovjedništva PZO I. zračnog područja sa sjedištem u Zagrebu, te II. zračnog područja sa sjedištem u Sarajevu. Tim su zapovjedništvima podređene postrojbe PZ topništva, svjetlometne (reflektorske), dojavne, vozarske i druge jedinice. Sve su se one u početku nalazile u Zagrebu, a kasnije je jedan dio prebačen u Sarajevo.[56]

Prema riječima generala Vladimira Krena, PZ topništvo je imali nešto više od 2000 ljudi koji nisu sudjelovali u borbama na zemlji već samo u gađanju zrakoplova. PZO naoružanje sastojalo se uglavnom od odgovarajućeg materijala koji je ostao od jugoslavenske vojske. Bili su to Škodini teški protuzračni topovi 76,5 mm M.28 i 28a, zatim M.36 od 76,5 mm i M.37 od 75 mm. Laki topovi bili su tipa „Zborojovka“ M.38 od 15 mm. Većinom u ovi topovi bili neispravni, a oni teže oštećeni su poslani na popravak u Škodine tvornice. Gornja granica uspješnog gađanja bila je između 4000 i 5000 metara, pa je pri preletu savezničkih bombardera vatra imala samo značaj baražnog gađanja (bombarderi su prelijetali iznad 5000 m). U Zagrebu je tijekom rata bilo ispaljeno više od 18000 komada streljiva, a nije oboren nijedan zrakoplov. Potkraj 1944. stigla su iz Njemačke 24 teška topa 88 mm, prepravljena od sovjetskih topova 76,2 mm. Ti topovi su bili nekompletni te uopće nisu rabljeni za protuzračno gađanje, a zbog velike težine i nedostatka traktora za vuču nisu mogli biti upotrijebljeni ni kao protutenkovski, što im je bila prva namjena. Od reflektorskog materijala u uporabi su bili reflektori 150 cm njemačkog tipa i 17 prislušnih sprava.[57]

[56] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 116.
[57] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str.. 154.-156.

5. Hrvatska mornarica

Zakonom o osnutku vojske NDH od 10. travnja 1941. osnovana je i hrvatska mornarica. Zapovjednik oružanih snaga Hrvatske, Slavko Kvaternik, imenovao je Đuru Jakčina zapovjednikom mornarice i unaprijedio ga u čin admirala. Pomoću radija Kvaternik je uputio poziv na predaju posadama ratnih brodova koji su se zatekli u hrvatskim vodama. Nekoliko ratnih brodova bilo je usidreno u Selcima, a flotila torpiljarki u Bračkom kanalu. Odmah je osnovan Odjel za ratnu i riječnu plovidbu, obalna područja i pomorstvo. Nekoliko dana nakon toga talijanske okupacijske snage zauzele su najveći dio jadranske obale, sve luke i zatečeno brodovlje. Ta mjera je bila privremena, ali je Hrvatskoj bilo zabranjeno osnivanje pomorskih oružanih snaga i posjedovanje ratnog brodovlja, osim najosnovnijih potreba za održavanje obalne straže i carinske službe na moru. Talijani su također sve brodove veće od 50 tona proglasili ratnim plijenom pa su Hrvatskoj preostali samo mali, drveni ribarski brodovi. Bez flote hrvatska mornarica se morala baviti poslovima koji su vezani uz more i obalu: unutarnjim prometom, ribarstvom i ribarskih redarstvom, ali i te su djelatnosti bile pod nadzorom talijanskih vojnih vlasti. One su izdavale čak i dozvole za upotrebu ribarskih čamaca.[58] Premda se Hrvatska prostire najvećim dijelom duž istočne jadranske obale, te je pomorska zemlja, u NDH se mornarica kao poseban rod vojske vrlo slabo razvila. Ovaj rod oružanih snaga više je nego bilo koji drugi rod domobranstva bio ograničen vanjskim čimbenicima, konkretno Talijanima.[59]

Hrvatska mornarica je ipak uvodila sve one djelatnosti koje mora imati ratna mornarica s ratnom flotom. Mjesec dana nakon Rimskih sporazuma osnovane su meteorološke postaje s pomoćnim stanicama duž obale. I ono malo ribarskog i teretnog brodovlja koje talijanske vlasti nisu uzeli sebi nije smjelo istaknuti hrvatsku zastavu. Ako je na brodu i bila neka zastava, onda je to mogla biti jedino talijanska. To je izazivalo veliko ogorčenje i prosvjede pa je reagiralo i Ministarstvo vanjskih poslova NDH zahtijevajući od talijanskog poslanstva u Zagrebu ukidanje te zabrane.[60]

Početkom 1942. Hrvatska je ratna mornarica imala oko 2000 pripadnika, među kojima oko 500 časnika: admirala, kontraadmirala, viših časnika, nižih časnika, vojnih činovnika, i

[58] Košutić, I., *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu 1. dio*, str., 136.
[59] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str. 157.
[60] Košutić, I., *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu 1. dio*, str. 138.

činovnika građanskog reda. Mornarička izobrazba provodila se kao da je stanje potpuno normalno. Djelovale su i novačke škole u Sisku, Osijeku i Zemunu, u središtima uz rijeke, jer na obali Jadranskog mora to nije bilo dopušteno sve do kapitulacije Italije. Mornari na odsluženju svojeg djelatnog razdoblja su nakon okončane vojne pripreme u mornarici privremeno premješteni u one redove kopnene vojske koji su bili najbliži njihovim specijalnostima. Time se formalno udovoljavalo obvezi koja je proizlazila iz Rimskih ugovora.[61] Mornarica je 1941. raspolagala sa jednim motornim čamcem za ribarsku flotnu službu i još nekoliko motornih čamaca u Dubrovniku. Na rijekama je raspolagala sa jačim postrojbama, među kojima je riječni patrolni brod „Ustaša". Broj brodova se nije mijenjao sve do raspada NDH. [62] Nakon kapitulacije Italije, uspostavljeno je pomorsko zapovjedništvo u Splitu sa četiri obalna i dva lučna zapovjedništva u mjestima od Crikvenice do Dubrovnika. Mornarica tada ima oko 1300 ljudi na nekoliko plovnih objekata koju su u sastavu njemačke 11. divizije za osiguranje. Pod zapovjedništvom mornarice u Zagrebu postoji i zapovjedništvo riječne flotile u Slavonskom Brodu sa 2 monitora i nekoliko borbenih čamaca na Savi i Vrbasu.[63]

Vidljivo je da mornarica NDH na moru nije obavljala nikakve poslove, najviše iz razloga što zapravo nikad nije ni postojala. Pripadnici mornarice, u najvećem broju časnici i dočasnici bivše jugoslavenske mornarice, obavljali su uredske, stražarske i druge poslove. Kako bi opravdala svoje postojanje, mornarica je na sebe preuzela poslove obalnog i riječnog prometa te osoblje lučkih kapetanija. [64]

[61] Košutić, I., *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu 2. dio*, str. 118.
[62] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str. 161.
[63] Strugar, Vlado, *Jugoslavija 1941.-1945*., Partizanska knjiga, Beograd, 1978., str. 123.
[64] Jug, D., *Oružane snage NDH*, str. 161.

6. Gorski zdrugovi

Već je spomenuto da je kopnena vojska domobranstva bila preglomazna i troma za načine gerilskog ratovanja koji su koristili partizani. Najveća slabost kopnene vojske domobranstva bila je tadašnja vojna organizacija koja je bila mješavina austrougarskog i jugoslavenskog vojnog naslijeđa. Pokazalo se da su manje postrojbe za taktičko-operativnu uporabu puno pogodnije od zborova i divizija. Pogotovo da se na brdovitom i šumovitom zemljištu bolje i lakše može operirati s postrojbama lakoga, brdskog tipa. Takve postrojbe, osnovane po tipu gorskih postrojbi, bile bi gorski zdrugovi. [65]

Zbog toga Glavni stožer domobranstva, prema savjetima njemačkih opunomoćenih časnika, donosi odluku o osnivanju 10 novih gorskih zdrugova (brdskih brigada) koje bi bile osposobljene uz njemačku pomoć u vježbama, oružju i opremi. Plan je bio zdrugove popuniti jedino novacima rođenima između 1920. i 1921. godine koji nisu prije služili jugoslavensku vojsku i koji su trebali biti uvježbani na suvremen način, po njemačkom uzoru. Za njih je predviđen najbolji časnički kadar te oružje i oprema podobni za brdsko ratovanje. Svaki gorski drug trebao se sastojati od četiri pješačke bojne s po 1000 ljudi, topničkog sklopa naoružanog gorskim topovima te nekoliko oklopnih jedinica s lakim tenkovima, tako da je trebalo biti sveukupno 5000 ljudi. U stvarnosti to nije bilo tako, pa je svaka pješačka bojna imala oko 700 ljudi, a čitav zdrug oko 3000.[66]

Svaki gorski zdrug imao je u svome sastavu još i gorsku dojavnu satnije, gorsku opkoparsku satniju, oklopni vod, vojno-oružnički vod, zdravstvenu satniju, veterinarsku satniju, 1. i 2. tovarni povoz, samovozni povoz, pekarsku polusatniju, i gospodarski ured. Svaka gorska pukovnija imala je po tri bojne, svaka bojna sastojala se od tri streljačke satnije i strojničke satnije. Stožer bojne imao je 18, streljačka satnija 196, a strojnička satnija 226 časnika, dočasnika i domobrana što je ukupno bilo 832 čovjeka u svakoj bojni. Strojnička satnija imala je osam teških strojnica i šest teških bacača, a streljačka satnija dvanaest lakih strojnica i tri laka bacača. [67]

[65] Isto, str. 92. – 93.
[66] Barić, N., *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., str.* 130
[67] Mikulan, K., *Hrvatske oružane snage: 1941.-1945*, str. 20. str

Novaci predviđeni za prva četiri gorska zdruga osposobljavani su dijelom u Hrvatskoj, u popunidbenim postrojbama u međurječju Save i Drave, a dijelom u njemačkim izobrazbenim središtima u Döllersheimu i Stockerau. Većina njih prošla je pješačko osposobljavanje u tim donjoaustrijskim središtima po programu za osposobljavanje njemačke vojske. Nakon stvaranja jedinica, po satnijama i bojnama bili su još neko vrijeme raspoređeni njemački instruktori. Provedbu planova onemogućili su Nijemci jer nisu htjeli ili nisu mogli isporučiti oružje za svu tu vojsku. Standardno njemačko pješačko naoružanje i opremu dobilo je samo ljudstvo namijenjeno za legionarsku diviziju (369. legionarsku „Vražju“ diviziju u sastavu njemačkog Wehrmachta). Za naoružanje i opremanje gorskih zdrugova Nijemci su predali samo oružje i opremu iz jugoslavenskog plijena kojeg je bilo samo za 4 zdruga. Ostali predviđeni gorski zdrugovi nikad nisu nastali, a razvoj oružanih snaga NDH je, silom prilika, krenuo drugim putovima. [68]

Nakon izobrazbe i naoružavanja započelo je osnivanje borbenih postrojba koje je završeno u travnju 1942. godine. Tada je osnovana 1. gorska divizija koja se sastojala od četiri gorska zdruga. Prema ustroju s početka 1942. godine, svaki gorski zdrug imao je u svojem sastavu po jednu gorsku pješačku pukovniju s tri bojne, stožernu i topničku satniju. Izravno pod stožerom zdruga nalazile su se i jedna lovačka bojna, gorska bitnica (topništvo), opkoparski vod. Divizija je ukupno imala 17000 ljudi i bila je izravno podređena Glavnom stožeru domobranstva, za razliku od pješačkih divizija koje su bile podređene domobranskim zborovima. Zapovjednik je bio Stjepan Peričić. [69]

Istovremeno je teklo i postrojavanje drugih gorskih pješačkih pukovnija i ostalih postrojbi koje su trebale ući u sastav gorskih zdrugova. MINDOM je 23. ožujka 1942. izdao zapovijed o osnivanju stožera gorskih zdrugova. Bili su postrojeni ovako:

- stožer I. gorskog zdrug postrojen u Zagrebu pri Poglavnikovoj pukovniji, zapovjednik Mirko Zgaga
- stožer II. gorskog zdruga u Požegi pri 2. gorskoj pješačkoj pukovniji, zapovjednik Franjo Šimić
- stožer III. gorskog zdruga u Petrovaradinu pri 3. gorskoj pješačkoj pukovniji, zapovjednik Dragutin Rubčić

[68] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 47
[69] Isto, str. 50.

- stožer IV. gorskog zdruga u Bjelovaru, pri 4. gorskoj pješačkoj pukovniji, zapovjednik Zdenko Begić[70]

Za vrijeme druge reorganizacije domobranstva NDH 1. svibnja 1943. dolazi do bitnih strukturalnih promjena u gorskim zdrugovima. Temeljem zapovijedi zapovjednika njemačkih četa u Hrvatskoj 7. lipnja 1943., od postojećih gorskih zdrugova, dijelova nekoliko pješačkih divizija i nekih drugih postrojbi iznova su postrojena četiri gorska zdruga. Novi gorski zdrugovi su, u usporedbi s prijašnjima, znatno ojačani, tako da predstavljaju male divizije. Svaki gorski zdrug sada ima dvije gorske pukovnije, a svaka pukovnija po tri pješačke boje, dakle sveukupno šest u zdrugu. Među gorske pukovnije uključene su i neke prijašnje redovite pješačke pukovnije i bojne, odnosno bojne ustaških gorskih lovaca. Umjesto jednoga, gorski zdrugovi sada imaju dva topnička sklopa (odjela), a neki su dobili i oklopne vodove s po nekoliko tenkova. Dodane su im i neke druge manje prateće postrojbe koje su se prije nalazile u stožeru ukinutih pješačkih divizija. Stožer gorske divizije prestao je postojati i otada se brojevi zdrugova pišu arapskim brojevima. [71]

Gorski zdrugovi smatrani elitnim dijelom domobranstva i zbog toga su uvijek bili bolje naoružani, osposobljeni i opremljeni od ostalog domobranstva. Tek od sredine 1943. su ih u tome dostigli i prestigli lovački zdrugovi. Osobno naoružanje vojnika sastojalo se od puške sustava Mauzer s bajunetom. Uglavnom su to bile jugoslavenske puške M.24, bilo je i njemačkih M.98k, a i sličnih pušaka proizvedenih u češkim tvornicama za vrijeme njemačke okupacije, namijenjenih posebno njemačkim brdskim jedinicama. Za sve te puške rabili su se isti meci kalibra 7.92 mm. U redovima gorskih zdrugova nije zamijećena uporaba zastarjelih pušaka kakve su koristile ostale domobranske postrojbe. Bili su dobro opskrbljeni i automatskim oružjem. U prvom redu su to bili njemački automati MP 41 Schmeisser. Koristili su i automate Steyer-Solothurm SL-100, u Hrvatskoj zvanih askerica. [72]

[70] Barić, N., *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., str.* 132. – 133.
[71] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 49.
[72] Isto, 53.-54.

7. Lovački zdrugovi

Lovački zdrugovi bili se posebne jedinice čiji su pripadnici bili odjeveni u odore nalik odjeći civilnih lovaca i naoružani lovačkim puškama namijenjenim za lov na krupnu divljač. Prva dva lovačka zdruga domobranstva NDH nastala su u veljači 1943. godine pod nazivima 2. i 4. lovačka brigada. 2. lovačka brigada bila je postrojena pod zapovjedništvom njemačke 714. pješačke divizije Wehrmachta. 4. lovačka brigada bila je postrojena 18. veljače 1943. prema zapovijedi njemačke 718. divizije. Sastojala se od 7. pješačke pukovnije, 13. pješačke pukovnije, Topničke pukovnije, 3. satnije III. opkoparske bojne i nekih manjih postrojbi. Stožer brigade bio je ustrojen po njemačkom uzoru, a za zapovjednika je bio postavljen pukovnik Stjepan Gaščić. Postrojbe te brigade nalazile su se na području istočne Bosne, a stožer u Sarajevu. Brigadu su činili uglavnom novaci s područja Zagreba, Varaždina i njihove okolice. Bili su odlično naoružani i opremljeni s obzirom na prilike kakve su vladale u domobranstvu.

Tijekom druge reorganizacije kopnenih postrojbi domobranstva kada ukinute su domobranske divizije, operativne jedinice su razvrstane uglavnom u četiri gorska i četiri lovačka zdruga. Zamišljeno je da svaki lovački zdrug ima dvije pješačke pukovnije s po tri pješačke bojne te još dva topnička sklopa. Zbog manjka topova su, u stvarnosti, imali samo jedan topnički sklop. Zdrugovi su nastali razgradnjom i novim svrstavanjem bivših pješačkih pukovnija. Svi lovački zdrugovi su bili pomlađeni novacima iz izobrazbenih središta. Za njihovo naoružavanje i opremanje Nijemci su domobranstvu NDH postupno izručivali oružje, odore i opremu iz svojih skladišta. Bilo je predmeta iz jugoslavenskog, nešto manje iz čehoslovačkog i poljskog ratnog plijena, ali i starijih, izvorno njemačkih, odjevnih predmeta, obuće i opreme. Krajem srpnja 1943. godine postrojbe 2. lovačkog zdruga su primile njemačke odore. Određeno je da se pripadnicima podijeli jedna njemačka zimska kapa i jedna kompletna ljetna njemačka odora. Tijekom razdoblja njihovog opremanja i uvježbavanja, pojedine pukovnije i bojne bivaju upućene na kratkotrajnu izobrazbu u austrijska obrazovna središta Stockerau i Döllersheim. Takva izobrazba trajala je čitave 1943. i početkom 1944. godine. Zbog svega toga borbeno osposobljavanje i uzdizanje na operativnu razinu teče postupno i sporo. Tijekom druge polovice 1943. djeluju sljedeći lovački zdrugovi:

- stožer 1. lovačkog zdruga postrojen je od stožera 3. pješačke divizije. U njemu se nalaze 4. i 6. lovačka pukovnija, nastale od istoimenih pješačkih pukovnija, topništvo s četiri bitnice, nastalo od V. topničkog sklopa i jedne bitnice IV. topničkog sklopa te neke manje postrojbe
- Stožer 2. lovačkog zdruga postrojen od stožera 2. lovačke brigade. U njemu se nalaze 1. lovačka pukovnija, nastala od istoimene pješačke pukovnije, uvećane za dvije bojne II. ustaškog zdruga, zatim 10. lovačka pukovnija, postrojena od istoimene pješačke pukovnije, topništva nastalog od dijelova IV. i VIII. topničkog sklopa te druga manje postrojbe
- stožer 3. lovačkog zdruga postrojen je od stožera 4. pješačke divizije. Čine ga 5. i 8. lovačka pukovnija, nastale od istoimenih pješačkih pukovnija, topništva nastalog od dijelova VII. i XI. topničkog sklopa te druge manje postrojbe.
- stožer 4. lovačkog zdruga postrojen od stožera 4. lovačke brigade. Čine ga 7. i 13. lovačka pukovnija, postrojene od istoimenih pješačkih pukovnija, topnička pukovnija sastavljena od dijelova IX. i XI. topničkog sklopa te druge manje postrojbe.[73]

Iskrcavanje Saveznika u Italiji i kapitulacija same Italije zadali su snažan udarac moralu domobranskih lovačkih zadruga, ali i ostalim postrojbama. Kasno ljeto i ranu jesen 1943. obilježila su brojna dezertiranja domobranskih jedinica. To je bio prvi veliki val prelazaka na partizansku stranu. Iz 2. lovačkog zdruga dezertira čitava bojna od 768 ljudi, 4. lovački zdrug napušta 1097 vojnika. 3. lovački zdrug napustilo je najviše ljudi – 2217. Prebjezi su dospjeli u postrojbe bosanskih partizana gdje ih dominantan srpski sastav nije dobro primio. Namjerno su ih upućivali na opasne zadatke gdje su mnogi od njih poginuli. Krajem 1943. godine političko vodstvo NDH je diglo ruke od domobranstva. Novake su prestali upućivati u domobranstvo. Već su ih slali gotovo samo u Ustašku vojnicu te u njemačke legionarske, Waffen SS i policijske postrojbe. Brojčano osakaćeni lovački zdrugovi početkom 1944. bili su ovako raspoređeni:

- 1. lovački zdrug brojio je oko 6000 ljudi i zapovjedništvo mu je bilo u Doboju. Njegova 4. lovačka pukovnija nalazila se u Derventi, a 6. pukovnija u Vinkovcima.
- 2. lovački zdrug imao je stožer u Donjem Lapcu, njegova 1. lovačka pukovnija bila je u Vrtočama, a 10. u Donjem Lapcu. Zdrug je 1944. imao sam četiri pješačke bojne.

[73] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 63.-64.

- 3. lovački zdrug imao je stožer u Slavonskom Brodu, a njegove su se 5. i 8. lovačka pukovnija nalazile u Vrpolju, odnosno Gorjanima.
- 4. lovački zdrug u to vrijeme je imao samo 4500 ljudi. Stožer mu se nalazio u Dvoru na Uni. Njegova 7. lovačka pukovnija zaposjela je Dvor i okolicu, a 13. Bosanski Novi.

Odora vojnika, dočasnika i časnika lovačkih zdrugova u osnovi se nije razlikovala od odore ostalog domobranstva. U cjelini gledano, lovački su zdrugovi bili bolje odjeveni od ostalog domobranstva i odora im je bila nova. Lovačke postrojbe dobivaju znatne količine izvornih njemačkih uniformi tipa M.53. Mnogi vojnici i časnici nerado prihvaćaju te uniforme jer su se pribojavali da će ih tako odjevene poslati na Istočnu frontu. Glede osobnog naoružanja, lovački zdrugovi bili si naoružani svim tipovima ručnog vatrenog oružja kojim je nače bilo naoružano domobranstvo.[74]

[74] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 65.

8. Domobranske časničke i dočasničke škole

Objavljivanjem okružnice od 28. travnja 1941. su pozvani Hrvati, polaznici bivše Vojne i Intendantske akademije u Beogradu i polaznici bivših jugoslavenskih podoficirskih škola da se prijave radi nastavka školovanja u domobranstvu. Stvorena je Domobranska akademija kao središnja ustanova za izobrazbu mladih časnika. U Zagrebu je ustrojena Domobranska akademija s tri tečaja, a u Sarajevu dvogodišnji pripremni tečaj.[75]

Natječaj za primanje kandidata u Domobransku akademiju objavljen je 7. svibnja 1941. Kandidati su morali biti državljani NDH hrvatske nacionalnosti ili Hrvati koji žive izvan NDH, ali su zatražili da državljanstvo. Kandidati nisu smjeli biti „pravoslavne ili mojsijeve vjere". Morali su biti potpuno zdravi i tjelesno sposobni i učenici viših razreda srednjih škola ili studenti sveučilišta. Naknadno je odlučeno da se u Akademiju mogu primiti i mlađi djelatni dočasnici koji imaju određenu srednjoškolsku naobrazbu. Nakon završetka školovanja u Akademiji, akademičari su kao djelatni časnici trebali biti primljeni u domobranstvo. Slični uvjeti bili su i za upis u dočasničke škole. Kandidati su trebali biti stari između 17 i 19 godina i trebali su imati najmanje dobar uspjeh u osnovnoj školi. Nakon završetka dočasničke škole, učenici su također bili primani u domobranstvo.[76]

Domobranska zastavnička škola, kao ustanova za izobrazbu mladih časnika, utemeljena je u Zagrebu odredbom od 10. travnja 1942. godine. Školovanje je trebalo trajati četiri godine (škola je bila u rangu gimnazije) nakon čega su polaznici promicani u čin zastavnika. Škola je počela s radom u jesen 1942. godine, a u nju su bili uključeni polaznici Domobranske akademije koja je prestala s radom.[77]

Za svaku vrstu oružja planirano je osnivanje posebne dočasničke škole u kojima bi izobrazba trajala 2 godine. Naredbom od 28. srpnja 1941. određeno je osnivanje dočasničkih škola i njihov kapacitet, Osnovane su sljedeće dočasničke škole:

[75] Mikulan, K., *Hrvatske oružane snage: 1941.-1945*, str. 52.
[76] Barić, N., *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., str.* 267.
[77] Mikulan, K., *Hrvatske oružane snage: 1941.-1945*, str. 52.

- 1. pješačka dočasnička škola sastava stožer i tri bojne (svaka bojna tri satnije, svaka satnija tri voda) u vojarni „Zrinjski“ u Zagrebu. Kapacitet je bio 900 polaznika.
- 2. pješačka dočasnička škola trebala je djelovati u logoru „Žegar“ u Bihaću. Sastojala se od stožera i jedne bojne s tri streljačke i jednom mješovitom satnijom. Kapacitet je bio 450 polaznika.
- Topnička dočasnička škola u Petrovaradinu koja se sastojala od stožera i dvije bitnice. Kapacitet je bio 230 polaznika.
- Pionirska dočasnička škola u Karlovcu koja je bila organizirana kao satnija u sastavu Pionirske pukovnije.
- Konjanička dočasnička škola u Varaždinu koja je bila organizirana kao satnija u sastavu Središnje škole jahanja i voženja. Kapacitet polaznika bio je 60.[78]

[78] Barić, N., *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., str.* 266.- 267.

9. Domobranske radne postrojbe i ostali zdrugovi

9.1. Domobranske radne postrojbe – DORA

Domobranske radne postrojbe nastale su promjenom politike prema srpskom stanovništvu na prostoru NDH koje do tada nije bilo pozivano na službu u domobranstvo. MINDOM je 11. lipnja 1941. zapovjedio ustrojavanje postrojbi radne službe, tj. domobranskih radnih (DORA) postrojbi koje su trebale biti popunjene srpskim vojnim obveznicima. Tu su se ubrajali uglavnom novaci i pričuvnici „pravoslavci" i oni koji su prešli s pravoslavne na katoličku vjeru. Osim zapovjednika bojni, sva ostala časnička, dočasnička i činovnička mjesta trebala su biti popunjena politički i čudoredno podobnim Srbima koji su djelatno služili u jugoslavenskoj vojsci, nakon uspostave NDH podnijeli molbu za primitak u domobranstvo, ali nisu bili primljeni ili udijeljeni na neku dužnost. Ostatak zapovjednih mjesta trebao se popuniti pričuvnim časnicima. DORA postrojbe trebale su biti financirane iz onih stavki MINDOM-a na kojima su svojim radom trebale ostvariti profit, npr. nabava drva, sjena, slame itd. [79]

Za ove postrojbe vrijedili su svi propisi i odredbe koji su se primjenjivali u domobranstvu, a njihovi zapovjednici imali su jednaka prava i ovlasti kao svi drugi domobranski zapovjednici. Prvobitno je trebalo postrojiti po jednu DORA bojnu za svako zborno područje. U I. domobranskom zbornom području trebalo je postrojiti I. DORA bojnu (Petrinja), u II. domobranskom zbornom području II. DORA bojnu (Brod na Savi) i u III. domobranskom zbornom području III. DORA bojnu (Sarajevo). Zapovjednici bojni su trebali biti časnici koji su već služili u domobranstvu, a sposobni su za četnu službu u pozadini. Jedini naoružani dijelovi DORA postrojbi bili su stražarski vodovi i oni su trebali biti popunjeni pričuvnicima Hrvatima starijim od 32 godine. Jedna DORA bojna imala je u svom sastavu stožer, stražarski vod, četiri satnije (svaka satnija satnija četiri voda, svaki vod četiri do šest rojeva), s ukupno 865 časnika, dočasnika i domobrana. Osim pripadnika stražarskog voda, naoružani su bili časnici i domobrani-glasnici hrvatske nacionalnosti. Nije bilo povjerenja, ali ni potrebe da se novacima

[79] Barić, N., *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., str.* 174.

srpske nacionalnosti daje oružje jer su DORA postrojbe trebale obavljati radne, a ne borbene zadaće.[80]

Početkom kolovoza 1942. pojačano je naoružanje DORA postrojbi jer su ih pri radu uznemiravali partizani. Umjesto jednog stražarskog voda, postrojen je jedan naoružani vod za svaku radnu satniju. Ti novi stražarski vodovi popunjeni su ljudstvom raspuštenih stražarskih vodova bojni i pozivom na tromjesečnu vježbu pričuvnika Hrvata starijih od 32 godine.

9.2. Posadni zdrugovi

Domobranstvo NDH u znatnoj su mjeri činili pričuvnici starijih godišta koji nisu bili spremni za teže fizičke napore. Od domobrana starije životne dobi koji su se nalazili u tzv. „zalaznoj službi“ stvorene su bojne koje su imale stacionarnu, posadnu službu. Takve posadne bojne nastale su još 1941. godine, pri stvaranju prvih petnaest domobranskih pukovnija. Svaka je pukovnija imala bar jednu takvu posadnu bojnu, a neke i dvije, pa čak i tri. Borbena vrijednost posadnih bojni nije bila je znatno niža od ostatka domobranstva. Bile su lošije opremljene, naoružane i odjevene od operativnih postrojbi. Tijekom druge reorganizacije domobranstva je stvoreno jedanaest novih posadnih zdrugova: Zagrebački posadni zdrug, I. posadni zdrug u Križevcima, II. posadni zdrug u Karlovcu, III. posadni zdrug u Gospiću, IV. posadni zdrug u Sisku, V. posadni zdrug u Novoj Gradišci, VI. posadni zdrug u Doboju, VII. posadni zdrug u Hrvatskoj Mitrovici, VIII. posadni zdrug u Sarajevu, IX. posadni zdrug u Dubrovniku i X. posadni zdrug u Tuzli. Zdrugovi nisu stvoreni svi u isto vrijeme, već je proces čitave reforme potrajao dulje vrijeme. Tijekom 1944. godine borbena spremnost, opremljenost i naoružanje tih posadnih postrojba dignuti su na znatno višu razinu. Poneki posadni zdrugovi su imali u svojem sastavu i topničke bitnice. Iste te godine je velik broj pripadnika posadnih zdrugova prešao u partizane, a u trećoj reorganizaciji (spajanja u HOS), posadni su zdrugovi preimenovani u pješačke te su ušli u sastav nekolicine od ukupno osamnaest novostvorenih divizija HOS-a.[81]

[80] Barić, N., Položaj Srba u domobranstvu Nezavisne Države Hrvatske, 1941.-.1945., *Polemos,* 5 (2002), str. 159.-176.
[81] Aralica, T., *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945.*, str. 79.

9.3. Brzi zdrug

Prvog travnja 1944. je od tri konjanička sklopa i I. i II. koturaške bojne stvoren Brzi zdrug pod zapovjedništvom pukovnika Miroslava Schlachera. Preustroj je obavljen ovako:

-Stožer Zagrebačke konjaničke pukovnije preustrojen je u Stožer Brzog zdruga sa sjedištem u Travniku

- I. koturaška bojna preustrojena je u I. bojnu Brzog zdruga i djelovala je na području I. zbornog područja (Zagorje, Prigorje, Kalnik),

- II. koturaška bojna preustrojena je u II. bojnu Brzog zdruga i djelovala je na području II. zbornog područja (Brod na Savi), a dijelom i na području Travnika,

- I., II. i III. konjanički sklop preustrojeni su u III. bojnu Brzog zdruga koje je djelovala na području Travnika.

Bilo je previđeno da Brzi zdrug u sastavu ima stožer zdruga, tri bojne, topnički sklop, šest samostalnih satnija (izviđačku, dojavnu, opkoparsku, opskrbnu, samovoznu i zdravstvenu) i dva samostalna voda (oklopni i vojno-oružnički). Zdrug je trebao biti opremljen osobnim automobilima, kamionima, zdravstvenim automobilima, oklopnim vozilima, motorkotačima, motorkotačima s prikolicom i biciklima. Tijekom bitke kod Travnika je uništena III. bojna Brzog zdruga. Naredbom MINORS-a od 21. prosinca 1944. Brzi zdrug je u punom sastavu i s cijelom opremom ušao u sustav Ustaške vojnice, pod službenim nazivom „Brzi zdrug Ustaške vojnice“.[82]

[82] Barić, N., *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945., str.* 252.-255.

10. Slabosti domobranstva

Kao prvi razlog lošeg djelovanje domobranstva navodi se diskriminacija u odnosu na Ustašku vojnicu. Ustaški režim nije imao povjerenja i namjerno ga je držao u podređenom položaju i trudio se umjesto njega ojačati vojnicu. Pripadnici Ustaške vojnice imali su povlašteni tretman što se tiče hrane i njege i dobivali su lakše i manje neugodne zadatke. Drugi razlog je taj što je vrlo mali broj Hrvata osjećao podaničku vjernost ustaškom režimu i njegovim institucijama, uključujući i domobranstvo. Neodazivanje pozivu na regrutaciju i izbjegavanje vojne obveze bilo je masovna pojava, što je bio jasan izraz pomanjkanja povjerenja u ustaški režim, tj. opozicije prema režimu i njegovoj vojsci. Regruti iz bogatijih obitelji su mogli podmititi članove komisije kako bi ih oslobodili od vojne obveze. Vojska domobranstva nije imala dobro obučen i pouzdan časnički kadar. Na najvišim položajima bili su hrvatski časnici koji su služili u austrougarskoj vojsci: Slavko Kvaternik, Vilko Begić, Fedor Dragojlov, Vladimir Laxa i Slavko Štancer. Gotovo svi oni su bili u kasnim pedesetim, šezdesetim ili čak sedamdesetim godinama života. Iz Prvog svjetskog rata izašli su kao majori, potpukovnici ili pukovnici, a period između ratova proveli su kao umirovljenici ili radeći neki civilni posao. Nisu imali dovoljno znanja o modernoj vojsci. Iznimka je bio general potpukovnik August Marić, bivši časnik austrougarske, a kasnije i jugoslavenske vojske, koji je bio u aktivnoj službi sve do sloma jugoslavenske vojske u travnju 1941. godine. On je postao prvi glavar Glavnog stožera domobranstva NDH, ali je smijenjen sa dužnosti već u rujnu 1941., vjerojatno zato što se u njega, kao bivše visokog časnika jugoslavenske vojske, nije imalo povjerenja.[83]

Druga skupina časnika bili su ustaše povratnici. Većina njih je između ratova djelovalo u inozemstvu kao aktivni antijugoslavenski orijentirani politički emigranti i kasnije se pridružili ustašama. Neki su dezertirali iz jugoslavenske vojske za vrijeme rata i pridružili se Nijemcima ili ustašama. Dosta njih nije imalo vojno obrazovanje, ali su uživali Pavelićevo povjerenje i stoga su bili na visokim položajima u Domobranstvu, Ustaškoj vojnici, Oružništvu ili specijalnim jedinicama. Treća i najveća skupina časnika bili su Hrvati časnici jugoslavenske vojske za vrijeme Travanjskog rata koji su predali molbe za službu u novim oružanim snagama NDH. Kao bivšim jugoslavenskim časnicima, nisu im vjerovali ni bivši austrougarski časnici ni

[83] Tomašević, Jozo, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941-1945.: okupacija i kolaboracija*, Europapress holding: Novi Liber, Zagreb, 2010., str. 477.

ustaše. Mnogi od tih časnika su prešli u partizane. Četvrta skupina bili su rezervisti koji su u međuratnom razdoblju prošli obuku za pričuvne časnike u jugoslavenskim vojnim školama i od na brzinu obučenih mobiliziranih mladića koji su tijekom rata završili gimnaziju ili diplomirali na sveučilištu. S obzirom na raznolikost biografija, obrazovanja, stavova prema silama Osovine i zapadnim Saveznicima te prema ustaškom režimu i drugim političkim i vojnim čimbenicima u NDH, od časničkog zbora Hrvatskog domobranstva nije se moglo ni očekivati da će biti efikasno, požrtvovno i pouzdano vodstvo oružanih snaga. Jasno je da je kombinacija mnogih faktora sprječavala Domobranstvo da postane sposobna i pouzdana borbena sila. Zbog mnogih faktora kod većine časnika i vojnika se stvorio osjećaj da ih okupacijske sile, a osobito Njemačka, upotrebljavaju za vlastite ciljeve. Rezultat toga bio je taj da su prestali imati osjećaj da je ono za što se bore toga vrijedno.[84]

Pokazalo se da su čitave Hrvatske oružane snage zapravo bile pomoćne, podčinjene komandama, štabovima i jedinicama Wehrmachta. Formiranje, razvoj, lokacija i angažman ustaških i domobranskih jedinica uvijek su zavisili od planova i potreba njemačkih okupacijskih vlasti u NDH. U svim većim operacijama u NDH ustaše i domobranstvo bili su pod zapovjedništvom, a često i u sastavu njemačkih jedinica, sve do posljednjih dana.[85]

[84] Isto, str. 478.- 481.
[85] Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918.-2008.*, EPH LIBER, Zagreb, 2008., str. 211.

Zaključak

Hrvatsko domobranstvo od početka svog postojanja služi provođenju interesa političkih grupa i vlada država. Iako je zamišljeno kao nastavak tradicije Hrvatskog kraljevskog domobranstva i izrazito obrambena vojska, na kraju rata će postati instrument za spašavanje ustaškog režima. Vojskovođa Slavko Kvaternik je za vrijeme svog zapovijedanja domobranstvom nastojao domobranstvo držati u službi obrane države, a ne ustaškog režima. Tu se sukobio s Poglavnikom Antom Pavelićem koji je od domobranstva htio napraviti pojačanu Ustašku vojnicu i pomoću njega učvrstiti svoj režim. Veliki problem domobranstva bila je zastarjela organizacija koja datira još iz vremena Austro-Ugarske koja se nije mogla prilagoditi gerilskom načinu ratovanja partizana i brdovitim i šumovitim terenima. Napredak domobranstva onemogućavao je i stari austro-ugarski časnički kadar okupljen oko Slavka Kvaternika. Oni su htjeli stvoriti vojsku po uzoru na austro-ugarsku i nisu imali znanja i organizacijske vještine za moderno ratovanje. Talijanski i njemački interesi su također imali utjecaja na domobranstvo. Kraljevina Italija nije htjela jaku Nezavisnu Državu Hrvatsku te je stoga nastojala onemogućiti razvoj domobranstva na teritoriju od svog interesa. Cilj Trećeg Reicha bio je stvoriti vojsku koja će zamijeniti njemačke postrojbe u NDH i regiji, čuvati red, mir i sigurnost te biti dio obrambenog sustava Jugoistoka omogućavajući zaštitu boka njemačkih operacija protiv Sovjetskog Saveza. Provedeno je nekoliko reorganizacija domobranstva, ali to nije uspjelo povećati učinkovitost vojske. Bilo je mnogo problema s kojima se domobranstvo moralo boriti: slab moral i motivacija vojnika, nepovjerenje u ustaški režim, naklonost NOP-u i dezerterstvo te na kraju loša oprema i naoružanje. Krajem 1944. ustaški režim Ustaškoj vojnici daje prednost pred domobranstvom što se tiče naoružavanja i popunjavanja ljudstvom. Krajnja sudbina domobranstva bila je ta da je zajedno s Ustaškom vojnicom ujedinjeno u jedinstvene Hrvatske oružane snage.

Literatura

1. Anić, Nikola, *Njemačka vojska u Hrvatskoj 1941.-1945*., Institut za povijest, Zagreb, 2002.

2. Aralica, Tomislav, *Hrvatski ratnici kroz stoljeća III: Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske i druge hrvatske postrojbe na osovinskoj strani 1941.-1945*., Znanje, Zagreb, 2006.

3. Barić, Nikica, *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2003.

4. Barić, N., Položaj Srba u domobranstvu Nezavisne Države Hrvatske, 1941.-.1945., *Polemos*, 5 (2002), str. 159.-176.

5. Begić, Miron Krešimir, *Nezavisna Država Hrvatska: ljetopis 1941.-1945*, Naklada Bošković, Split, 2007.

6. Broucek, Peter, *Edmund Glaise von Horstenau: Zapisi iz NDH*, Disput, Zagreb, 2013.

7. Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918.-2008.*, EPH LIBER, Zagreb, 2008.

8 Jug, Damir, *Oružane snage NDH*, Nova stvarnost, Zagreb, 2004.

9. Kisić-Kolanović, Nada, *NDH i Italija; Političke veze i diplomatski odnosi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2001.

10. Košutić, Ivan, *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu 1. dio*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Školska knjiga, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 1992.

11. Košutić, Ivan, *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu 2. dio*, Privredni marketing, Zagreb, 1994.

12. Košutić, Ivan, *Rađanje, život i umiranje jedne države: 49 mjeseci NDH*, Stručna i poslovna knjiga, Zagreb, 1997.

13. Mikulan, Krunoslav, *Hrvatske oružane snage: 1941.-1945*, P.C. grafičke usluge, Zagreb, 1999.

14. Skupina autora, *Hrvatska povijest*, Naklada Bošković, Split, 2002.

15. Strugar, Vlado, *Jugoslavija 1941.-1945*., Partizanska knjiga, Beograd, 1978.

16. Terzić, Velimir, *Slom kraljevine Jugoslavije 1941.:uzorci i posljedice poraza*, Narodna knjiga, Beograd, 1982.

17. Tomašević, Jozo, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941-1945.: okupacija i kolaboracija*, Europapress holding: Novi Liber, Zagreb, 2010.

18. Tuđman, Franjo, *Okupacija i revolucija: dvije rasprave*, Institut za historiju radničkog pokreta, Zagreb, 1963.